

MAHORAT DARSLARI ORQALI TALABALARNING TANQIDIY FIKRLASH QOBILIYATINI OSHIRISH

X.M.Matyakubova – o'qituvchi

Ma'mun universiteti

Tayanch so'zlar: mahorat darslari, talabalar fikri, ijodiy fikrlash, ta'lim samaradorligi, tanqidiy fikrlash, o'qituvchilik qobiliyati.

Ключевые слова: мастер-классы, отзывы студентов, креативное мышление, эффективность обучения, критическое мышление, преподавательские способности.

Key words: master classes, student feedback, creative thinking, educational effectiveness, critical thinking, teaching skills.

Yurtimizda ta'lim tizimi har doim davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib kelgan. Songgi yillarda ta'lim jarayonini zamonaviylashtirish va uning samaradorligini oshirish maqsadida bir qator islohotlar amalga oshirildi. Bu islohotlar doirasida mahorat darslariga alohida e'tibor qaratildi. Bugungi kunda mahorat darslari nafaqat an'anaviy ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylangan, balki o'quvchilarda amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, mustaqil va ijodiy fikrlashni rivojlantirishda muhim omilga aylangan. Yurtimizni rivojlantirish uchun bugungi kunda barcha sohalarida, shuningdek, oliy ta'limda ham xorijiy tillar o'qituvchilarining o'quv jarayonida zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng miqyosda foydalanish zamon talabiga aylanmoqda. Shu jumladan, kelajakda ingliz tili o'qituvchilarini ta'lim jarayonida mahorat darsi (microteaching) usulidan foydalanishga o'rgatish metodikasini takomillashtirish ham katta ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-apreldagi PQ - 2009-son "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarorida belgilangan vazifalarning 1-band bo'yicha belgilangan vazifalarda "har bir oliy ta'lim muassasasi jahonning yetakchi ilmiy-ta'lim muassasalari bilan yaqin hamkorlik aloqalari o'rnatish, o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy materiallarini keng joriy qilish" [1] kabi jumalar keltirilgan.

Yurtimizda mahorat darslarining rivojlanishi, avvalo, ta'lim jarayonida amaliyotga asoslangan yondashuvning kuchayib borayotgani bilan bog'liq. Bugungi globalshuv va texnologik taraqqiyot davrida, o'quvchilar nafaqat nazariy bilimlarga, balki amaliy ko'nikmalarga ham ega bo'lishi zarur. Bu borada mahorat darslari o'quvchilarga nazariy bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo'llash imkoniyatini yaratadi.

Mahorat darslari ta'lim jarayonida bir nechta muhim funksiyalarni bajaradi. Birinchidan, bu darslar o'quvchilarga o'z bilimlarini mustaqil ravishda amalda sinash imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarni kelajakdagi professional faoliyatga tayyorlashda katta ahamiyat kasb etadi. Ikkinchidan, mahorat darslari o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantiradi. Ular o'zlariga berilgan vazifalarni turli yo'llar bilan yechishga harakat qiladilar, bu esa ularning tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Uchinchidan, bu darslar jamoada ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi, chunki ko'pincha mahorat darslari jamoaviy loyihalar yoki guruhda bajariladigan topshiriqlarni o'z ichiga oladi.

Mahorat darslarining rivojlanishi zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta'lim jarayoniga keng joriy etilishi bilan ham bog'liq. Bugungi kunda yurtimizda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish kengayimoqda va bu mahorat darslarining samaradorligini yanada oshirmoqda. Interaktiv ta'lim usullari, masofaviy ta'lim platformalari, virtual laboratoriyalar kabi vositalar o'quvchilarga nazariy bilimlarni chuqur o'zlashtirish va ularni amaliyotda qo'llash imkonini bermoqda.

Mahorat darslari ta'lim sifatini oshirishda katta rol o'ynaydi. Bu darslar o'quvchilarning nafaqat bilimlarini, balki o'zlashtirgan bilimlarini real vaziyatlarda qo'llash qobiliyatini ham sinovdan o'tkazadi. Shuningdek, mahorat darslari o'quvchilarning faolligini oshiradi, chunki ular dars jarayonida faol ishtirok etishi, savollar berishi, muammolarni hal qilishi va o'z fikrlarini himoya qilishi kerak bo'ladi. Bu esa o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqi-

shini oshiradi va ta'lim jarayonining samaradorligini kuchaytiradi.

Mahorat darslari turli sohalarida katta ahamiyatga ega. Masalan, texnik fanlarda mahorat darslari o'quvchilarga nazariy bilimlarni amaliyotda qo'llash, laboratoriya ishlari bajarish, texnik jihozlarni boshqarish kabi ko'nikmalarni o'rgatadi. Gumanitar fanlarda esa, mahorat darslari o'quvchilarga o'z fikrlarini ifoda etish, muammolarni tahlil qilish va ularni yechishning turli yo'llarini topish imkonini beradi. Shuningdek, san'at va madaniyat sohasida mahorat darslari ijodiy faoliyatni rivojlantirishga, yangi g'oyalar va usullarni sinashga yordam beradi.

Mahorat darsi tushunchasi haqida manbalarda xar hil fikr va izohlar berilgan. Shu jumladan:

Mahorat (master klass) darsi – o'qitish va tajriba almashishning interfaol shakli bo'lib, u trening va anjuman formatini birlashtiradi [3].

Ameriklik faylasuf, psixolog, yozuvchi va olim Jon Dewey amaliyotga asoslangan o'qitish tarafdori bo'lib, u ta'limni hayotning o'zi bilan bog'lash kerakligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, mahorat darslari o'quvchilarga bilimlarni amaliyotda qo'llash imkoniyatini beradi va ularni kelajakdagi hayotiy vaziyatlarga tayyorlaydi [2].

Rossiyalik psixolog Lev Vygotskiyning nuqtai nazariga ko'ra, mahorat darslari o'quvchilarning "o'zaro yaqinlikni rivojlantirish zonasi" ni kengaytiradi, ya'ni ular dars davomida o'qituvchi yordamida erishgan ko'nikmalarini keyinchalik mustaqil ravishda qo'llashga o'rganadilar.

Shveytsariyalik psixolog olim Jean Piaget mahorat darslarini o'quvchilarning kognitiv rivojlanishi uchun muhim deb hisoblaydi. U bunday darslar orqali bolalar o'z bilimlarini yangi sharoitlarda sinovdan o'tkazish va ularga moslashtirish imkoniga ega ekanliklarini ta'kidlaydi [4].

Mahorat darsi – bu o'qituvchilar tayyorlash va o'qitish dasturlarida qo'llaniladigan texnika bo'lib, o'qituvchilarga o'z o'qitish ko'nikmalarini amaliyotda qo'llash va takomillashtirish imkonini beradi. Ushbu usulda o'qituvchilar qisqa darsni kichik guruhdagi hamkasblari yoki o'quvchilarga taqdim etadilar, fikr-mulohaza oladilar va keyinchalik darsni sifatliroq qilish maqsadida qayta o'qitadilar. Bundan maqsad, o'qituvchilik samaradorligini oshirishdir, bunda o'qitish qobiliyati va ko'nikmalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Mahorat darsi o'qituvchilar ta'limidagi eng so'nggi innovatsion texnikalardan biri bo'lib, u o'qituvchining xatti-harakatlarini belgilangan maqsadlarga muvofiq ravishda o'zgartirishga qaratilgan. U birinchi marta 1963 yilda Stenford universiteti professori doktor Duayt V. Allen va uning hamkasblari tomonidan joriy etilgan [5]. Bu murakkab an'anaviy o'quv jarayonini soddalashtirishga qaratilgan o'quv jarayoni hisoblanadi. Bunda o'qituvchi o'z o'quvchilarining samarali ta'lim olish uchun bir necha usul va tartiblardan foydalanadi. Bu faoliyatlar dars mavzusini taqdim etish, ko'rgazmali vositalar yordamida mavzuni yoritish, tushuntirish yoki savollar berishni o'z ichiga oladi. Ushbu faoliyat pedagogik mahoratni shakllantiradi. Mahorat darsi har qanday mahoratni mustaqil ravishda mashq qilish va uni boshqa ko'nikmalar bilan tanish muhida birlashtirish imkonini beradi.

Mahorat darslari bugungi kunda ta'lim tizimining muhim komponentlaridan biriga aylangan bo'lib, o'quv jarayonida ularni sinab ko'rish va ularning samaradorligini baholash o'qituvchilar uchun katta ahamiyatga ega. Shu munosabat bilan, biz mahorat darslarini o'z tajribamizda sinab ko'rishga qaror qildik va bu jarayonda talabalar

fikrlarini va tajribalarini diqqat bilan kuzatdik. Ushbu tajriba mahorat darslarining nafaqat ta'lim jarayoniga, balki talabalar dunyoqarashiga qanday ta'sir ko'rsatayotganini aniqlashda yordam berdi.

Mahorat darslarini o'tkazishdan asosiy maqsadimiz – talabalarni nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq qilishga o'rgatish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish va ijodiy yondashuvlarini kengaytirish edi. Biz darslarni interaktiv shaklda o'tkazishga, talabalarni faollikka rag'batlantirishga va ularning fikrlarini erkin ifoda etishlari uchun qulay sharoit yaratishga harakat qildik.

Mahorat darslarida turli metodlardan foydalandik: guruhli muhokamalar, loyiha ishlar, rol o'yinlari va amaliy mashg'ulotlar. Bu usullar orqali talabalar nazariy bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo'llashni o'rgandilar, muammolarni mustaqil hal qilish va turli nuqtai nazarlarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirdilar.

Talabalar fikri va reaksiyalari: Mahorat darslarini sinab ko'rish jarayonida biz talabalar fikrlarini muntazam ravishda yig'ib bordik. Bu fikrlar, asosan, darslarni qanchalik samarali o'tkazayotganimiz va talabalar uchun qanchalik foydali ekanligi haqida va ularning tanqidiy fikrlari bo'ldi. Umuman olganda, talabalar mahorat darslarini juda ijobiy baholadilar va ba'zi holatlarda o'z tanqidiy fikrlarini ham berib o'tdilar.

1. Talabalar faolligi va ishtiroki

Darslarda talabalar faolligining oshganligi yaqqol sezildi. Interaktiv usullar va amaliy topshiriqlar talabalarni faol ishtirok etishga undadi. Ular guruhda ishlash jarayonida o'zaro fikr almashib, turli yondashuvlarni muhokama qildilar. Bir talabaning so'zlariga ko'ra: *“Guruhli muhokamalar bizni jamoada ishlashni va bir-birimizning fikrlarimizni tinglashni o'rgatdi. Bu bizni faqat nazariy bilimlar bilan cheklanmasdan, amaliyotda qo'llashga undaydi.”*

2. Ijodiy va mustaqil fikrlashning rivojlanishi

Mahorat darslarida talabalar o'z fikrlarini ijodiy tarzda ifoda etish imkoniyatiga ega bo'ldilar. Ular oldilariga qo'yilgan vazifalarni mustaqil ravishda hal qilishga harakat qilishdi va o'z g'oyalarini erkin ifoda etishdi. Bir talabaning so'zlariga ko'ra: *“Bu darslar bizni ijodiy fikrlashga va har bir masalaga o'z yondashuvimizni qo'llashga o'rgatdi. Nazariyadan ko'ra, amaliyotda bilimlarimizni tekshirish bizni yanada kuchliroq o'rgatdi.”*

3. Muammolarni hal qilish va tanqidiy fikrlash

Mahorat darslarida talabalar oldiga turli muammolar qo'yildi va ularni hal qilish uchun tanqidiy fikrlashni qo'llashlari talab qilindi. Talabalar bu jarayonni juda qiziqarli deb topdilar, chunki ularning fikrlash doirasi kengaydi va ularning qobiliyatlarini sinovdan o'tkazish imkoniyati paydo bo'ldi. *“Mahorat darslarida har bir muammoni turli yo'llar bilan hal qilishga harakat qildik.”*

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning 2017 yil 20 apreldagi PQ2909-sonli “Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarori Lex.uz
2. Dewey, John. Experience and education. New York, NY: Collier Macmillan. 1938/1997.
3. Kodirova Sh.A., Jabbarov. O.O., Xodjanova Sh.I. Mahorat darsining samarali kasbiy tayyorgarlik shakli sifatida ahamiyati. Zamonaviy psixologiya, pedagogikada fan, ta'lim va amaliyot integratsiyasi: muammo va yechimlar. Volume 4. TMA Konferensiya-2023
4. McLeod, Saul. Jean Piaget's Theory and Stages of Cognitive Development, Simply Psychology, 2018.
5. Matyakubova X.M. History of microteaching and different educationists' definitions. Xorijiy tillarni o'qitishning zamonaviy usullari, tilshunoslik, adabiyotshunoslik va tarjimashunoslik masalalari. Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar, 2024-yil 30-31-may. 335-337-b.

REZYUME. Ushbu maqolada mahorat darslari haqidagi o'zbek va xorij olimlarining fikrlari va qarashlari, mahorat darslarini o'z tajribamizda sinab ko'rish va talabalar fikrlarini yig'ish natijalari tahlil qilinadi. Darslar interaktiv metodlar, guruhli ishlash va amaliy mashg'ulotlarni o'z ichiga olgan holda o'tkazilganligi va talabalar faolligi, ijodiy fikrlash, texnologiyalardan foydalanish va darslarning qiyinchiliklari bo'yicha fikr-mulohazalari keltirilgan, mahorat darslarining ta'lim jarayonidagi ahamiyati va samaradorligi yoritib berilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье анализируются мнения и подходы узбекских и зарубежных ученых относительно мастер-классов, а также результаты испытания мастер-классов на практике и сбор отзывов студентов. Рассматриваются уроки, проведенные с использованием интерактивных методов, групповой работы и практических упражнений. Приведены мнения студентов о повышении активности, креативного мышления, использовании технологий и трудностях занятий. Освещается важность и эффективность мастер-классов в образовательном процессе.

SUMMARY. This article analyzes the opinions and approaches of Uzbek and foreign scholars regarding master classes, as well as the results of testing master classes in practice and collecting student feedback. It discusses the classes conducted using interactive methods, group work, and practical exercises. The article includes student opinions on increased engagement, creative thinking, use of technology, and challenges faced. It highlights the importance and effectiveness of master classes in the educational process.

Bu bizni yangi bilimlarga va turli nuqtai nazarlarga o'rgatdi” – deydi bir talaba.

4. Texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati

Mahorat darslarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng foydalanildi. Interaktiv taqdimotlar, video materiallar va masofaviy ta'lim platformalari darslarni yanada qiziqarli va samarali o'tkazishga yordam berdi. Talabalar texnologiyalarni o'quv jarayoniga qo'shish darslarni oson va tushunarli qilishini ta'kidlashdi. Bir talabaning so'zlariga ko'ra: *“Texnologiyalardan foydalanish bizga murakkab mavzularni tushinishda katta yordam berdi. Ayniqsa, video materiallar va interaktiv mashqlar bizni jalb qildi va darslarni esda qolarli qildi.”*

5. Mahorat darslarining qiyinchiliklari

Garchi talabalar mahorat darslarini umumiy ijobiy baholagan bo'lsalar-da, ba'zi qiyinchiliklar ham kuzatildi. Masalan, ba'zi talabalar guruhli ishlarda barcha ishtirokchilar teng hissa qo'shmasligini ta'kidladilar. *“Ba'zi hollarda guruh a'zolari orasida ish taqsimoti adolatli bo'lmaydi, bu esa ayrim talabalarga ko'proq yuk tushishiga olib keladi”* – dedi bir talaba.

Shuningdek, ayrim talabalar mahorat darslari ko'proq vaqt va kuch talab qilishini qayd etdilar. *“Mahorat darslari juda qiziqarli, ammo ular ko'p vaqt va tayyorgarlik talab qiladi. Ba'zida bu bizning boshqa fanlarga bo'lgan e'tiborimizni susaytirishi mumkin,”* – deb yozgan yana bir talaba.

6. Darslarni takomillashtirish bo'yicha takliflar

Talabalar mahorat darslarini yanada samarali qilish uchun bir qator takliflar berdilar. Masalan, ular darslarni yanada qiziqarli va turli xil qilish uchun turli mavzularni kiritishni, shuningdek, amaliy topshiriqlarni oddiylashtirishni taklif qildilar. Bir talabaning so'zlariga ko'ra: *“Agar bizga berilgan topshiriqlar ko'proq real hayotiy vaziyatlarga moslashtirilsa va har xil bo'lsa, darslar yanada qiziqarli bo'ladi.”* Shuningdek, talabalar guruhli ishlarda ishtirokchilar orasidagi mas'uliyatni adolatli taqsimlashni taklif qildilar. Ular bu orqali guruhdagi har bir talaba o'z hissasini qo'shishini ta'minlash mumkinligini ta'kidlashdi. *“Guruhli ishlarda har birimizning vazifalarimiz aniq belgilansa, bu darslarning samaradorligini oshiradi,”* - dedi bir talaba.

Xulosa qilib aytganda, mahorat darslari talabalar fikriga ko'ra, ta'lim jarayonini yanada jonlantiradi va ularni faol ishtirokchi bo'lishga undaydi. Ushbu darslar orqali talabalar nafaqat bilimlarini kengaytirish, balki ularni amaliyotda qo'llash imkoniga ega bo'ladilar. Ularning fikr-mulohazalari asosida mahorat darslarini yanada takomillashtirish, texnologiyalardan kengroq foydalanish va talabalar ehtiyojlariga ko'ra darslarni moslashtirish rejalashtirilmoqda.